

15. Терентьев-Катанский А.П. Книжное дело в государстве тангутов. – М., 1981. – С. 110–111.
16. Рожко М.Ф. Карпатські фортеці доби Київської Русі // Київська Русь: культура і традиції. – К., 1982. – С. 12–20; Його ж. Карпатські шляхи та їх оборона // Український Історичний Журнал. – 1990. – № 10. – С. 86–97. 17. ПСРЛ. – Т.2. – Стб. 894. 18. Багрий Р.С., Могитич И.Р., Свешиников И.К. Работы древнерусского отряда Львовской экспедиции // Археологические открытия. 1976 г. – М., 1977. – С. 264–265; Бучко Р.С. Раскопки во Львове // Там само. – 1982 г. – М., 1983. – С. 241; Багрий Р.С. Львов // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. – К., 1990. – С. 116–119; Могитич И. Развитие княжого Львова // Галицька Брама. – Львів, 1996. – № 12; Княжий Львів. – С. 6–8; Його ж. Муровані укріплення княжих часів на Високому замку // Там само. – С. 9–10; Його ж. Будівництво Львова у XIII ст. (повертаючись до дискусії) // Галицька Брама. – Львів, 2001. – № 9–10(81–82). Король Данило і його син Лев. – С. 6–8; Космолінська Н., Космолінський О. Терени давнього Львова (концепція потрійного Львова з огляду на останні дослідження // Галицька Брама. – Львів, 1997. – № 6 (30); Знесіння. – С. 2–7; Оконченко І. Хронологія будівництва та реконструкції оборонних споруд міста Львова // Галицька Брама. – Львів, 1998. – № 3(39), Фортифікації Львова. – С. 2–5; Рожко М. Залюблений у княжий Львів // Галицька Брама. – Львів, 2001. – № 9–10 (81–82); Король Данило та його син Лев. С. 8–9; Діба Ю., Петрик В. Планувальна структура “долокаційного” Львова // Семінарій “Княжі часи”. – Львів, 2002. – С. 40–59. 19. Терський С. Археологія доби Галицько-Волинської держави. – Львів, 2002. 20. Monumenta Poloniae Vaticana. – Т.1. – Kraków, 1913. – № 83.

УДК 94(477)“12”: 355.4

В.І. Кійко

Львівський військовий орден Червоної зірки інститут ім. гетьмана П. Сагайдачного
Національного університету “Львівська політехніка”

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗЯ-КОРОЛЯ ДАНИЛА У ЧАСИ МОНГОЛЬСЬКОЇ НАВАЛИ

© Кійко В.І., 2006

Проаналізовано діяльність князя Данила Романовича (1201–1268) як полководця і військового організатора в середині XIII ст. в умовах залежності від Золотої Орди.

Analysed duke Danylo Romanowycz (1201–1268) activity as war-lord and military organizer in time of Golden Hord expanses..

Воєнна звитяга уславила ім'я короля Данила на віки. Майже півстолітня військова біографія цього видатного полководця приваблювала увагу багатьох дослідників. Аналізувати військове мистецтво короля Данила намагалися вже перші дослідники історії Галицько-Волинської держави – Д. Зубрицький, І. Шараневич, В. Ільницький, М. Дашкевич, М. Грушевський [3, 4]. Вперше спробу детально розглянути військову діяльність Данила зроблено І. Крип'якевичем у колективній монографії “Історія українського війська” (1937). Ім'я Данила стало символом військової звитяги [5, 11]. Згодом діяльність Данила як полководця майже синхронно та подібно характеризували В. Каргалов (1989) і М. Котляр (1989, 2002, 2005). Проте згадані роботи, написані лише на цих історичних джерелах, не внесли суттєво нового у характеристику Данила як військового діяча. Зокрема, поза увагою професійних істориків залишилися результати досліджень останніх десятиліть, проведені на території колишньої Галицько-Волинської держави. Разом з тим окремі аспекти військової історії, які розглядалися західноукраїнськими археологами, зокрема В. Петегричем, С. Пивоваровим, С. Терським та ін., не повною мірою залучались для глибшого трактування писемних джерел.

В роботі поставлено завдання комплексно розглянути дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, які аналізували історію військової справи та озброєння Галицько-Волинської держави, виконані із залученням письмових та археологічних джерел X—XIV ст., обґрунтувати участь зброярів Галицько-Волинської держави у синтезі культурних здобутків цивілізацій Сходу і Заходу.

Період середини XIII ст. дуже важливий в історії військової справи України. Саме тоді відбувалося залучення культурних здобутків цивілізацій Сходу і Заходу і саме на цей час припадає найпродуктивніший період військово-політичної діяльності князя-короля Данила Романовича [8, 10, 11].

Монгольська небезпека сприяла об'єднанню держави. Саме за Данила Галицького ГВД стає наймогутнішим серед всіх руських князівств. Саме тому князь-король Данило більшістю істориків одностайно вважається найталановитішим та найрезультативнішим керівником ГВД. Найбільш об'єднаним князівство було лише в роки його правління — 1245–1264 рр. [9, с. 154–155]. Воно мало усі ознаки наймогутнішого князівства, володар якого – на знак незалежності від інших князівств – називав себе “великим князем”. Державний статус князівства підтверджувався тим, що деякі західні землі називали його королівством задовго до коронування Данила Галицького.

Напередодні монгольської навали внаслідок тривалої боротьби Данилу вдалось оволодіти Галичем у 1237 р., і на цей раз уже остаточно. Нестабільне становище після смерті князя Романа Мстиславовича, а також чергове зближення із Заходом, що намітилося у другій половині XIII ст., очевидно, було однією з причин зростання ваги бояр в управлінні державою [18]. Супроти “крамольного” боярства Данило перейшов до каральних дій: багатьох стратив, а в інших конфіскував землі, віддавши їх новому служилому боярству. Вже у перші роки панування Данила розпочалося спорудження багатьох нових фортець та міст на східному кордоні, населення яких разом із служилим боярством стало опорною князя.

Виховане Данилом Галицьким оточення – бояри та дружинники – допомагало успішно вирішувати військові питання. Адже основним завданням бояр було командувати своїми військовими загонами. Наприклад, боярин Василь Гаврилович, „муж сильний і хоробрий” успішно обороняв підкарпатський Ярослав від угорських військ, проте зрада галицького боярина Давида Вишатича змусила здати це місто загарбникам [2, с. 388]. Влітку 1245 р. вже згаданий Василько Гаврилович та двірський Андрій, який опікувався малолітнім князем Левом, та Шелв, інший боярин, близький до Данила, брали участь у знаменитій битві під карпатським Ярославом, яка увійшла у підручники з військової історії [2, с. 403]. Взимку 1248—1249 рр. володимирський боярин Лазар та двірський Андрій воювали з ятвягами на ріці Нарев [2, с. 407]. Влітку 1256 р. двірський Василько Романович Олекса Орішок розгромив литовців та загнав їх в озеро на підступах до Лучеська [2, с. 417]. Володимирські бояри Желислав та Степан Медушник влітку 1262 р. розбили литовське військо князя Міндовга біля Кам'янця [2, с. 423]. Інша литовська рать розбита була тоді поблизу озера Небль. Із Василькового війська, як згадував літописець, вбито було лише одного боярина Прейбора, сина Степана Родовича [2, с. 384].

Ще одна роль — посла — часто виводила бояр на сторінки літописів. Так, під час міжусобиці волинського князя Данила і київського — Володимира Рюриковича володимирський боярин Павло успішно відбув дипломатичну місію до половецького хана Котяна [2, с. 384]. Серед волинських бояр князя Данила часто траплялися вихідці з половецького степу. Багато половецьких вельмож отримали у Данила притулок після монгольського розгрому, свідченням чого є численні пам'ятки археології Південної Галичини [14; 15].

Не виключається належність до числа володимирських бояр і представників західних національних громад. Так, боярином міг бути німець Маркольт, який у квітні 1268 р. приймав у себе на обіді князів Василька та Лева і литовського князя Войшелка [2, с. 427]. Воєвода Володимира Васильковича Блус Юр'єв родом прусс [2, с. 433–434]. Боротьба за створення Галицько-Волинської держави вимагала мобілізації всіх сил Волині. Саме тоді розпочалося зростання боярських володінь, а відтак і могутності волинських бояр.

Утвердження на князюванні Данила припало, на період, коли зі Сходу на Русь насувалась велика загроза. Хто, як не Данило, краще зрозумів її? Адже він був одним з небагатьох князів, кому

вдалося вирватись із смертельних обіймів степової річки Калки. Є підстави вважати, що вже після першої битви з монголами на р. Калці Данило усвідомив всю небезпеку, яка мала спіткати Русь зі Сходу. Згодом, остаточно оволодівши Східною Волиною, Данило продовжує зведення загорджувального рубежу на ріках Горинь та Случ. Внаслідок цих робіт у першій половині XIII ст. постали на східному кордоні його держави потужні фортеці: Крем'янець, Данилів, Кам'янець (городище на р. Гуска поблизу від Шепетівки), Колодяжин [13]. Було посилено оборонні рубежі також у Західному Побужжі, де постали нові, добре укріплені, міста Холм та Угровськ. Військова залога князівських фортець, насамперед на східному кордоні, була озброєна за передовими європейськими зразками. Данило першим у Східній Європі запровадив засоби боротьби з важкоозброєними воїнами: арбалети (в Кам'янці досліджено спорядження арбалетника, судячи з усього – командира, що загинув під час захисту фортечної вежі від монголо-татарів. Гак для натягування арбалетного лука, що зберігся на його поясі, є найдавнішою знахідкою в Європі [6, с. 100]) та півторааручні мечі [16, с. 54–55].

Як військовий стратег, князь Данило напередодні нападу монголів у 1240 р., оволодівши Києвом і посадовивши там свого намісника – боярина Дмитра, перетворює місто на добре укріплені форпост своїх володінь. Проте оборона міста не дала результатів. Захопивши Київ на початку 1241 р., монголи з великими труднощами здобули Колодяжин, Кам'янець, Галич, Володимир. Данилів і Крем'янець виявилися нездоланими. Особлива жорсткість спротиву помітна у тій значній кількості зброї, залишеній монголами на зруйнованому ними городищі літописного Кам'янця [13].

Внаслідок походів монголів королівство Данила Галицького опинилося між двома ворожими таборами – Золотою Ордою та Заходом. Територія Галицько-Волинської держави на схід від р. Горинь, Збруч та Дністер була оголошена буферною зоною, на яку поширювалося адміністрування монголів. А південніше Києва, у районі Канева розпочиналися власне татарські землі. Руських князів з-поза меж буферних територій також викликали для затвердження до Бату-хана. Щойно тоді, коли 1245 року в кривавому бою під Ярославом Данило остаточно зламав свого ворога Ростислава, котрого підтримували угри, його владу остаточно визнали Золота Орда та Угорщина.

Опинившись між ворожим Заходом та агресивною монгольською державою, Данило повною мірою зумів скористатись перевагами цієї ситуації. У новозбудовані міста, заселені втікачами із Подніпров'я, він запрошував численних німецьких переселенців, татарських, вірменських і єврейських купців. Перемога під Ярославом розв'язала руки Данилові і дала йому змогу зайнятися внутрішніми справами свого князівства. Він здійснив великі реформи, зокрема, провів військову реформу, взявши все найкраще із монгольської тактики та озброєння. Зіткнувшись з таким ворогом, як монголо-татари, князь Данило Романович зумів використати те з їх військового спорядження, що на його думку якнайкраще підходило для боротьби з ворогом [16, с. 54]. Так, під час одного його закордонного походу "немци же дивяшеса оружью татарському" [1, с. 814]. Коні були вкриті шкіряними попонами, шкіряні захисні обладунки мали воїни.

У 1246 р. Данило останнім з руських князів поїхав до Золотої Орди. Татари звернулися до нього з вимогою "Віддай Галич!" Можливо, хтось із князів руських просив Галич у татар. Становище Данила було надзвичайно важким, бо він не міг розпочати боротьбу з татарами, коли за ними стояли Ростислав з уграми, а головне — непокірне боярство. Тим не менше, Данило отримав від татар підтвердження прав на князівство для себе і нащадків, але змушений був визнати себе "мирником" – союзником татар, їх васалом. Порівняно з іншими князями, Данила татари приймали "милостиво", але почуття образи на татар було глибоке і у князя, і у всіх підданих. "О зліша зла честь татарська!" – писав про цю подію літописець. Данило Романович, що був князем великим, володів із братом своїм Руською землею, Києвом і Володимиром, і Галичем, і іншими краями, нині сидить на колінах і холопом себе називає".

І справді, щойно закінчив Данило сорокарічну боротьбу за об'єднання Романової держави блискучою перемогою, як змушений був визнати себе ханським "холопом". Усе життя відтоді присвятив він підготовці до нової боротьби – за звільнення від татарської неволі. Подальша діяльність Данила свідчить про те, що він тільки за крайніх обставин підпорядковувався Орді, щоб

отримати перепочинок і зібрати сили для вирішального бою. Саме для цього Данило будує нові фортеці, і водночас шукає зв'язків у Західній Європі для спільної боротьби з азіатськими поневолювачами.

Пошуки союзників проти татар, слід думати, були не останньою обставиною у виборі Данила суб'єктом переговорів з Папою Інокентієм IV. Посол Папи Іван Пано де Карпіні дорогою до татар зустрів в 1246 р. у Ленчиці в Конрада, мазовецького князя, Василька, а потім гостював у нього у Володимирі. Там він пропонував Василькові та руським єпископам опіку Святого Престолу і переговори про з'єднання Руської церкви з Римом для організації спільної боротьби проти монголо-татар. Всі вони відмовилися від цієї пропозиції і радили дочекатись повернення Данила від татар. Питання про залучення на свій бік Данила мало для Папи Інокентія IV велике значення: у своїй спробі організувати оборону християнства від татарської небезпеки він збирався опертися передусім на країни, які безпосередньо перебували під загрозою: Угорщину, Чехію, Сербію, Польщу, Литву та Галицько-Волинське князівство. Збереглося листування між Папою і Данилом після його повернення від хана. З цих листів зрозуміло, що для Данила головним завданням була організація протитатарської коаліції і він хотів знати, коли вона буде організована. Справа ця для нього була дуже важлива, бо якраз в цей час татарський воєвода Куремса знову напав на Поділля і Волинь. Папа звертався з листами не лише до Данила, але й до Олександра Невського, князя Суздальського, якого теж закликав до об'єднання. Однак, як виявилось, насправді метою Інокентія IV було встановити лише оборонний вал для захисту Західної Європи від татарських нападів, а не активна боротьба з ними. Данило сподівався на організацію Папою хрестового походу силами великої коаліції держав Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Померанії.

Плани Римської курії щодо створення європейської коаліції для війни з монголами реалізувати не вдалося. Однак наслідком контактів зі Святим Престолом стала урочиста коронація галицько-волинського правителя, який цим самим наче приймався під опіку Папи, як і решта володарів християнського світу. У таких умовах Данило погодився прийняти коронування, запропоноване Папою Інокентієм IV, яке відбулося в прикордонному Дорогочині (неподалік від сучасної Варшави). У 1253 р. “Прийняв вінець від Бога, від церкви св. Апостолів, від столу св. Петра, від отця свого Папи Інокентія і від усіх його єпископів” – записано в літописі [2, с. 413].

Підтримуючи стосунки з Папою, Данило мав також далекоглядні наміри здобути собі більшу опору на Заході. Так, коли після смерті останнього герцога Австрії з дому Бабенбергів – Фрідріха розпочалася боротьба за його спадщину, Австрію захопив чеський король Отокар II, тоді Данило погодився на пропозицію угорського короля Бели (за згодою з Папою) одружити свого сина Романа з сестрою померлого герцога – Гертрудою, спадкоємицею австрійського престолу. Роман поїхав до Австрії і взяв під Віднем шлюб з Гертрудою (1252 р.). В союзі з королем Белою і його зятем, Болеславом Сидливим, Данило здійснив проти Отокара похід на чеські землі. Похід цей безрезультативний, знаменний лише тим, що, за висловом літописця, жоден руський князь не заходив так далеко на захід.

Під час затишшя другої половини 40-х років XIII ст. Данило, враховуючи досвід, здобутий під час боротьби з військами Батия, розпочав зведення ширшої мережі аналогічних Кремянцю та Данилову укріплень вздовж всього східного кордону. А після захоплення Любліна свою столицю – місто Холм укріпив кам'яними стінами [19].

Перенесення столиці під польський кордон могло викликати невдоволення та зворотну агресію західних сусідів. Однак виявилось, що, незважаючи на моральне приниження, авторитет Данила значно зріс після відвідин хана у 1246 р. Він повернувся з ярликом хана як його васал і, отже, міг сподіватися на захист з боку татар у разі будь-якого конфлікту. Так зрозуміли його становище його суперники і зі страхом чекали появи татарів.

Домовленості у Сараї стали причиною появи нового ворога на Півночі. Це була Литва. Вже Роману Мстиславовичу довелося вести запеклу боротьбу з литовським племенем ятвягів. Після його смерті литовці знову почали непокоїти своїми нападами Волинь. У 1219 р. з ними було досягнуто згоди, але нові напади ятвягів змусили Данила укласти союз із польськими мазовецькими князями та Тевтонським орденом і взятися до рішучої боротьби з ятвягами. Ця боротьба велася з

великою жорстокістю. Справа закінчилася завоюванням ятвязької землі і поділом її між союзниками у 1254 р. Коли литовські племена вперше об'єднав в єдиній державі князь Мендовг (1219–1264 рр.), то Данило спочатку жив з ним у мирі і навіть одружився з його родичкою. Однак посилення Мендовга здавалося дуже небезпечним Данилові для його держави.

Данило заручив свого наймолодшого сина Шварна з дочкою Мендовга, а Романові, що повернувся з Австрії, після невдалого одруження Мендовг дав уділ на Білій Русі з Новгородком, Слонімом, Волковиськом та іншими містами. Отже, тепер держава Данила й сфера його безпосереднього впливу поширювалися далеко на Північ, аж до басейну р. Німан і Нарев. Після смерті Мендовга його син Войшелк передав Шварнові литовський престол, а сам прийняв православ'я і пішов до монастиря. Отже, на короткий час Литва опинилася під владою Данилового сина. Ця литовська політика була найвдалішою з усієї зовнішньополітичної діяльності Данила.

Однак, коли Данило зміцнював західний кордон, найбільша небезпека чатувала на його державу з боку татар, які виокремили з корінних галицьких та волинських земель так звану буферну територію, що охопила басейн р. Случ. Тут жили так звані "татарські люди", або болохівські князі; вони освоїли басейни рік Случа і Гориня, де пролягали важливі торгові шляхи, а також Західне Поділля в межах "буферних" територій. Татари прийняли цих людей під свою владу, дозволили їм самоуправління і вимагали лише данини хлібом — пшеницею і просом. Боротьба Данила з "татарськими людьми" спричинила інтервенцію з боку татарських властей. Темником улуса Золотої Орди на Правобережній Україні був спочатку хан Куремса, племінник Батия, що чинив постійний тиск на державу Данила. Особливо загострилися стосунки Данила та Куремси у 1252 р. [3, с. 71]. За цих умов необхідним було зміцнення східних фортець держави: Володимира, Лучеська, Крем'янця, Стожка, Данилова. Внаслідок військової кампанії 1254—1255 рр. проти монголів кордон на сході було відсунуто: до складу ГВД повернулися Східне Погориння та Побожжя [1, с. 840]. У цій боротьбі два новоспечені східноєвропейські королі – Данило та Міндовг – воювали спільно. Проте залучення до походу проти Куремси литовського короля Міндовга виявило справжню ціну союзу Литви та Волині.

Під час спільного походу на монголів восени 1255 р. околиці Лучеська зазнали спустошення від нападу литовців Міндовга. Але тисяцький Юрій Домажирич, Олекса Двірський та інші воеводи організували рішучу відсіч нападникам і вони змушені були втікати. Переслідуючи загарбників, лучани загнали їх в озеро. "І натонуло в озеро трупів, і щитів, і шоломів, так що місцеві жителі велику користь мали, виволікаючи їх. Велика ж проти Литви була січа", — писав літописець [1, с. 839—840].

Військова перевага Данила Романовича над ханом Куремсою стала очевидною пізньою осінню цього ж 1255 р., коли у момент після смерті хана Батия на Волинь вступило золотоординське військо на чолі з племінником останнього. Можливо, Куремса намагався покарати "любимця" свого дядька. Зазнавши невдачі під Володимиром, куди монголи підійшли з боку Перемиля, війська противника повернули на Лучеськ. Проте лучани, вийшовши назустріч завойовникам у поле і "знайшовши татар, вони били їх і колодників захопили".

Незважаючи на те, що місто виявилось неукріпленим та непередготовленим до оборони та сили були нерівними, татарське військо не змогло взяти його з ходу. Не допомогло і застосування "пороків" (метавок), які кидали камені на місто. Цей несподіваний успіх у боротьбі з непереможними монголами літописець пояснив сильним вітром, таким, що камені поверталися назад, на татар. Отже, загарбники змушені були зняти облогу Лучеська і відступити.

Тимчасове послаблення Золотої Орди внаслідок невмілого правління на Правобережжі хана Куремси та смерті верховного хана Батия змінилося з приходом до влади хана Берке. У 1259 році Золота Орда послала проти Польщі велике військо на чолі з талановитим воеводою Бурундаєм. Він наказав князям Василькові та Леву знищити свіжозбудовані укріплення головних міст держави: "Якщо ви есте мої спільники — розмечіте ж городи свої всі" [1, с. 849]. Довелося йти на поступки. Побудовані Данилом фортеці Володимира, Крем'янця, Луцька, Львова та інших міст було розібрано міст.

Данило не мав можливості протистояти татарській військовій перевазі і змушений був підкоритися. Він також повинен був посилати свої полки татарам на допомогу в їх походах на Литву і Польщу. Ніякої допомоги з Заходу не надійшло. Тепер держава Данила була позбавлена засобів для оборони, і, за словами М. Грушевського, "...найдорожча мрія Данила про боротьбу з татарами розвіялась як дим". Відповідно таке становище пригнічувало Данила і, мабуть, пришвидшило його смерть в 1264 році.

В історії України Данило Галицький, безумовно, один з найвидатніших українських полководців. Вже в Галицько-Волинському літописі знаходимо коротку характеристику Данила: "Сей король Данило (був) князем добрим, хоробрим і мудрим, який спорудив городи многі, і церкви поставив, і оздобив їх різноманітними прикрасами, і братолюбством він світився, був із братом своїм Васильком. Сей же Данило був другим по Соломоні" [2, с. 425].

Блискучу характеристику князю-королю Данилу і його часу дав М. Костомаров: "Доля цього князя, – пише він, – мала в собі щось трагічне. Багато чого досяг він, чого не досягнув жодний з українських князів, та ще з таким напруженням, якого не виніс би інший. Майже вся Україна, весь край, заселений українським племенем, був під його владою. Адже, не встигнувши визволитись з-під татарського ярма і дати своїй державі самостійне значення, Данило тим самим не залишив і твердої запоруки дій самостійності на майбутнє. У ставленні до своїх західних сусідів, як і взагалі в цілій своїй діяльності, Данило завжди відважний, мужній, але разом з тим великодушний і добрий до наївності, менше всього був політиком. У всіх його вчинках ми не бачимо й сліду хитрощів, яких уживає людина, щоб не дати себе обдурити. Цей князь являє собою повну протилежність обережним і хитрим князям східної Русі, котрі при всій різноманітності своєї вдачі, засвоювали від батьків своїх і дідів політику хитрощів та насильства, і звикли не розбиратись в засобах задля досягнення мети... Особа Данила Галицького залишається благородною, найбільш симпатичною постаттю в цілій старій українській історії" [7, с. 238–262].

Князь і король Данило залишив виразний слід у військовій історії України. Проведені ним військово-будівельні заходи та реформи залишили глибокий слід як в історичних, так і в археологічних джерелах. Подальше неупереджене вивчення цих джерел, зокрема розкопки в основних столицях Данила, в майбутньому допоможуть об'єктивніше розкрити цей феномен української історії.

1. Полное собр. русских летописей, изд. по высочайшему повелению Императорскою археографическою комиссією.— Т. 2: Ипатьевская летопись.— 2-е изд.— М., 1908.— 936 с.
2. Літопис Руський за Іпатіївським списком / Пер. Л. Махновець.— К.: Дніпро, 1989.— 591 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн.— Т. 3: Галицько-Волинська держава.— К.: Наукова думка, 1993 [1905].— 637 с.
4. Дашкевич М.П. Княжение Данила Галицкого по русским и иностранным известиям — К., 1873.— 159 с.
5. Килимник С. Король Данило. – Буенос-Айрес, 1955. – 67 с.
6. Кирпичников А.Н. Крюк для натягивания самострела 1200–1240 гг. // Краткие сообщения Института археологи АН СССР.— М.–Л., 1971.— Вып. 125.
7. Костомаров Н.И. Исторические произведения: Автобиография. – К.: Изд-во при Киев. ун-те. 1989.
8. Котляр М.Ф. Галицьке боярство проти Романовичів // Археологія. – 1999. – №2. – С.85–93.
9. Котляр М.Ф. Галицько-Волинська Русь (Історія України в 13-ти томах). – Т. 5. – К.: Вид. дім "Альтернативи", 1998. – 336 с.
10. Котляр Н.Ф. Государь всея Волыни и Галичины. – М.: Наука, 2000. – 180 с.
11. Котляр М.Ф. Данило Галицький: Біографічний нарис. – К.: Альтернативи, 2002. – 328 с.
12. Паушто В.Т. Галицько-Волыське княжество времен Данила Галицкого // Уч. зап. ЛГУ. Серия исторических наук. – Л., 1941. – Вып. 7.
13. Пескова А. А., Белецкий С. В. Древнерусские печати Шепетовского городища и поиски его летописного имени // Памятники старины. Концепции. Открытия. Версии. – Т. 2: Памяти Василия Дмитриевича Белецкого (1919–1997). – СПб.–Псков, 1997. – С. 129–138.
14. Пивоваров С. Два маловідомі середньовічні скарби з Буковини // Проблеми археології України.— К.— Чернівці: Ін-т археології НАН України, Чернів. нац. ун-т ім. Федьковича, 2000.— С. 174–183.
15. Пивоваров С. Нові знахідки предметів озброєння та спорядження вершника і верхового коня з Чорнівського городища (перша половина XIII ст.) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології.— Чернівці: Золоті литаври, 2001.— Т. 2.— С. 133–141.

16. Терський С. В. Археологія доби Галицько-Волинської держави.– Львів: Ін-т українознавства. НАН України, 2002. – 108 с. 17. Терський С.В. Володимирське боярство: персональний склад за літописними та археологічними даними // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. праць.— Т. 1 (17).— Чернівці: Прут, 2004.— С. 80—92. 18. Терський С. В. З історії української зброї XIII–XVIII ст.: сокири-бердиші та алебарди // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2005. – № 528. – С. 16–27. 19. *Naiwazniejsze otkrycia archeologiczno-architektoniczne Chelma i okolic.* – Chelm, 1997.

УДК 94(477)“11/12”+355.4

М.В. Волощук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

УГОРСЬКІ ВІЙСЬКОВІ КАМПАНІЇ У ГАЛИЧИНУ НА ПОЧАТКУ XIII ст.: ОСНОВНІ ЦІЛІ ТА ХАРАКТЕР ПЕРЕБІГУ

© Волощук Л.В., 2006

Розглянуто проблему військових походів короля Ендре II у Галичину у 1205–1210 рр. Автор ставить за мету диференціювати досліджувані кампанії і показати, яка між ними була різниця. Ключовим питанням в роботі є ймовірна васальна залежність Ігоревичів від угорського монарха.

The author showed in article the campaigns of the Hungarian king Endre II to Galician in 1205 – 1210. The author different this campaigns in their character. The key question in article – possibility of the vassal status of Chernogovian Igorevich’s from Hungarian monarch.

Історичний розвиток Галицької та Волинської земель доби середньовіччя характеризується особливою складністю політичних процесів, які відбувались тут упродовж кінця XII – першої половини XIII ст. Місцева феодальна верхівка, підтримуючи тісні військово-політичні, економічні, династичні стосунки із сусідніми європейськими країнами, неодноразово заохочувала представників правлячих династій Польщі, Священної (згодом – Священної Римської) і Східної Римської (Візантійської) імперій та Угорщини до участі у внутрішньополітичних конфліктах на Русі. Подібні тенденції спостерігались у XII ст., коли, наприклад, галицький престол обіймали вихідці з дому Ростиславичів. Однак чи не найпотужніше монархи центральноєвропейських держав зацікавились питанням проникнення своїх сфер впливу у Середнє Подністрів’я та на Володимиро-Волинську землю після відомих подій 1205 р.*

Одними з найбільш активних і успішних у своїх прагненнях були угорські Арпади (895 – 1301 рр.), які ще у 1188 – 1189 рр., використавши прохання останнього представника місцевої династії – Володимира Ярославича допомогти йому повернути втрачений у боротьбі з Романом Мстиславичем Волинський трон, на короткий час включили Галицьку землю до складу Корони святого Іштвана. Статус новоприєднаної території досі залишається дискусійним, хоча, на нашу думку, з певною вірогідністю можна говорити про Галичину як намісництво в складі Угорщини, де керівництво на місцях залишалось у бояр, але верховна влада належала синові короля Бели III (1172 – 1196 рр.) – Ендре і його угорському оточенню [2, стб. 661].

Непродумані дії у сфері управління вказаними землями та відсутність компромісу із представниками місцевої феодальної верхівки в кінцевому підсумку призвели до втрати угорцями Галичини у серпні 1189 р. Найближчі 16 років Середнє Подністрів’я не зазнавало втручань з боку західноєвропейських сусідів. Свої претензії щодо сусідніх східнослов’янських територій Арпади відновили на початку XIII ст.

* 19 червня 1205 р. у сутичці під м. Завихвост загинув волинський і галицький князь Роман Мстиславович, який на 1202 р. під своїм протекторатом об’єднав більшу частину південно-західних земель Русі включно з Києвом. Його смерть спричинилась до нового етапу загострення міждинастичних конфліктів серед східнослов’янських правителів, до якого долучились також правителі сусідніх центрально- та західноєвропейських країн, маючи на меті, зокрема, поширити свої сфери впливу на територію Галичини та Волині.